

J. PLOMP, *Een kerk in beweging. De Gereformeerde Kerken in Nederland na de tweede wereldoorlog*. J. H. Kok. Kampen, 1987. ISBN 90 242 5325 x. 206 blz. Ing. f 27,90.

De Kampense emeritushoogleraar in kerkgeschiedenis en kerkrecht heeft zijn overzicht van rond 40 jaren „Zeitgeschichte“ der Gereformeerde Kerken in twee delen verdeeld: 1945-1974 en 1974-1986. Het eerste deel is een bewerking van een eerder verschenen bijdrage.

Op strak-zakelijke en objectieve wijze worden de ontwikkelingen in de oecumenische betrekkingen, nationaal en internationaal, de kwestie van belijdenis en belijden met de problemen hier om heen (Kuitert; Wiersinga), een groot aantal ethische vragen die de kerken hebben beziggehouden, alsmede uitspraken over samenlevingsvraagstukken geschetst. Interne problemen als de stand van het geestelijk leven, al of niet gewenste structuurveranderingen der gemeenten, en jeugdwerk komen aan de orde. Na een overzicht der geschiedenis van „Samen op weg“ en een hoofdstukje over de „verontrusten“ in het laatste decennium geeft de schrijver een slotbeschouwing waarin, weer zorgvuldig geformuleerd en evenwichtig beschreven, de drastische veranderingen t.a.v. leerkwesties en ethische vragen worden samengevat. De herenigde kerk zal volgens Plomp geen gereformeerd karakter in de zin van Afscheiding en Doleantie dragen, maar zij zal „gereformeerd zijn in meer opgerekte zin“, zij zal een „pluraal“ karakter hebben (191).

Voor wie de kerkelijke pers geregeld gelezen heeft, zijn de beschreven feiten niet nieuw. Maar het is bijzonder nuttig, een zo duidelijke samenvattende oriëntatie bij de hand te hebben. Wij hopen, dat de auteur in een mogelijke herdruk nog wat meer aandacht zal willen schenken aan theologische koerswijzigingen (om twee voorbeelden te noemen: Berkhouwer en Rothuizen), die mede van invloed zijn geweest zowel op de hier beschreven geschiedenis als op haar beoordeling achteraf. En wat de ecclesiologie betreft: waar is Kuypers onderscheid tussen de kerk als instituut en als organisme gebleven?

W. Nijenhuis

ED SIMONS en LODEWIJK WINKELER, *Het Verraad der Clercken, Intellectuelen en hun rol in de ontwikkelingen van het Nederlandse katholicisme na 1945*, Baarn, 1987: ARBOR. ISBN 90 5158 005 3. 504 pp.

Het verraad der clercken biedt een zeer nauwkeurige beschrijving van een trendbreuk in het denken van Nederlandse katholieke intellectuelen tussen de jaren 1945 en 1975. Onder intellectuelen verstaan de auteurs mensen „die in de onderzoeksperiode door middel van publicaties hun mening hebben gegeven over onderwerpen op het gebied van het kerkelijk ambt, de moraal en geestelijke gezondheid, de oecumene of de katholiciteit van instellingen en organisaties, en die ten tijde van (één van) deze publicaties een universitaire opleiding hadden en een academische functie uitoefenden“ (blz. 23). Met deze definitie zijn meteen ook de onderwerpen gegeven, waartoe de auteurs zich hebben beperkt bij het beschrijven van de trendbreuk.

De beschrijving en analyse van deze trendbreuk geschiedt door middel van geavanceerde kwantitatieve sociaal-wetenschappelijke methoden, die een grote mate van nauwkeurigheid paren aan een grote mate van representativiteit. Zo worden de achtergronden, de coterieën, de citatie-gemeenschappen, het aantal publicaties, de inspiratiebronnen van de publicaties cijfermatig in beeld gebracht. Het wordt duidelijk wie de „opinion-leaders” waren, wie wie vaak tegen kwam etc.

De trendbreuk bestaat uit het gaan benadrukken van de contextgebondenheid en dus uit het relativeren van de katholieke leer, onder invloed van existentialisme, fenomenologie en *nouvelle théologie*. Het eerst komt deze tot uiting in de discussie rond moraal, psychologie en geestelijke volksgezondheid. Iets later, na het mandement van 1954 komt hij ook tot uiting in de zogenaamde K-diskussie, waarin de identiteit en de plaats in de Nederlandse samenleving van de katholieken centraal staat. Daarna komen discussies over oecumene en ambt. In een enkele grafiek kan men met één oogopslag zien wanneer de betreffende discussie op zijn hoogtepunt was, en wanneer hij afebde.

Deze discussies tussen de intellectuelen konden van invloed zijn dankzij de organisatiestructuur van de katholieke zuil, die zij — ironisch genoeg — mede te gronde richtten. Er waren allerlei instituties, bladen, fora en wat al niet, waarvan de intellectuelen gebruik konden maken om hun invloed te doen gelden. Maar deze invloed was voor een deel een articulatie, een explicitering, van wat in brede lagen van het katholieke volksdeel werd gevoeld.

Wanneer we tegen dit boek een bezwaar zouden moeten inbrengen, dan is het wel de presentatie. Het boek is geschreven in een wat houterige stijl en is nogal schools van opzet, terwijl het achterin plaatsen van tabellen en grafieken leidt tot eindeloos geblader. Gelukkig staat hier veel tegenover.

Het aardige van dit boek is allereerst, dat het een uiterst gedetailleerd en goed gedocumenteerd beeld geeft van de intellectuele wereld van de katholieken in de eerste drie decennia na de Tweede Wereldoorlog. Een tweede punt is, dat de auteurs geschiedschrijving plegen met gebruikmaking van geavanceerde kwantitatieve sociologische technieken, zoals netwerk-analyses. Ze maken de manier, waarop ze dit doen, ook voor leken zeer goed inzichtelijk. Daarbij vallen zowel de voordelen als de zwakheden van deze methoden op. Voordelen zijn dat er zeer nauwkeurig patronen in de onderlinge relaties zichtbaar gemaakt kunnen worden, en dat feilloos aangegeven kan worden, wie de „opinie-leiders” waren. Het levert bovendien een aantal bruikbare grafieken en tabellen op. Dit alles vindt plaats op het niveau van de beschrijving. Wanneer er verklaringen gegeven moeten worden, schieten deze methoden kennelijk tekort, want de auteurs vallen goeddeels terug op de traditionele wijzen van verklaren, zoals die sinds jaar en dag in de geschiedwetenschap bekend zijn. Goeddeels, en dus niet helemaal: want de sociologische theorieën, zowel over de rol van de intellectuelen in de samenleving als over de verschillende soorten religieuze instituties, waarvan de auteurs gebruik maken, zorgen ervoor dat de verklaringen uitslijten boven het ad hoc karakter dat historische verklaringen nogal eens kenmerkt.

Bij dit alles past wel een opmerking over de ondertitel. Een werkelijk inzicht in de rol van de intellectuelen in het naoorlogse katholicisme, zoals de ondertitel suggereert, veronderstelt een nauwkeurig beeld, niet alleen van het doen en laten van de intellectuelen, maar ook van het katholicisme als geheel en van de rol van allerlei andere groeperingen daarin, zoals journalisten, onderwijzers etc. Bovendien

zou een omvattende kennissociologische theorie, zoals die bijvoorbeeld ontwikkeld is door Berger en Luckmann, noodzakelijk zijn geweest. De ondertitel is dus wat te pretentieus. Dat neemt niet weg, dat we hier te maken hebben met een zeer waardevolle combinatie van kwantitatieve sociale wetenschap en geschiedwetenschap.

M. B. ter Borg